

LAİKLİK

Prof. Dr. Yaşar AKBIYIK
Abant İzzet Baysal Üniversitesi Rektörü

Din ve mezhep herkesin vicdanına kalmış bir iştir.
Hiçbir kimse hiçbir kimseyi ne bir din, ne de mezhep kabulüne zorlayabilir.
K. ATATÜRK

Laiklik, hukuk düzenimizin, bu düzenle biçimlenen toplumumuzun özünü, esasını oluşturmaktadır. Türkçe'ye Fransızca'dan aktarılan laik terimi Yunanca'daki "**Laikos**" ve Latince'deki "**laicus**" sözcüğünden gelen laiklik kavramı din adamı niteliği taşımayan, din işleriyle uğraşmayan kişi, yani halktan olan kimse anlamına gelmektedir. Hristiyanlıkta, din işleriyle uğraşan kilise adamlarına "**Clerici**", bunun dışında kalanlara da "**laici**" denilmekte idi. Eski çağlardan bu yana din adamı olmayan kişi, ruhani bir sıfatı ve dini bir işlevi bulunmayan kişi, kurum ve nesnelere, kısacası dinin dışında kalan alanı belirtmek için kullanılmıştır. Laiklik de özünde din alanı ile dünya ve kamu işleri alanının birbirinden ayrılması, birbirine karışmaması anlamına gelir. Bir yönetim ilkesi ya da devletin niteliklerinden biri olarak kişileri ilgilendiren yönüyle bir dokunulmazlık alanı çizer, kişilerin dini inanç ya da inançsızlıktan, din kurallarını yerine getirip getirmemekten dolayı kınanmasını, ayırım görmemesini, serbestçe ibadet edebilmesini, ibadete zorlanmamasını öngörür. Laiklik bir çok hukuk düzenine ve Anayasaya dahil bir çok kanunda yer alan hukuk sistemimize girmiş pozitif bir kavram, devletin bir sıfatıdır.¹

Başta Fransa olmak üzere Batı dünyasında gelişen laiklik, dini doğmaların bilim, sanat felsefe ve siyaset üzerindeki baskılarını geriletken Rönesans ve Aydınlanma çağı düşüncesinden kaynaklanmıştır. Özellikle Katolik Kilisesi'nin merkezi ve baskıcı yapısına karşı duyulan tepkiden doğmuştur. Kilise ile ruhban sınıfının katı disiplin ve ahlak kurallarıyla toplum ve bireyler üzerinde kurduğu baskı, kendi karşıtlarını da yaratmıştır,

¹ Zeki HAFIZOĞULLARI, Laiklik, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1998,S.2.

akılcılığın yanında siyasal liberalizm, gibi akımların gelişmesine yol açmıştır. Bu fikri kaynaklardan beslenen laikliğin sınıfsal bir anlamı ve işlevi de vardır. Feodal - aristokratik toplum ve siyaset yapısına karşı çıkarak iktidara yükselen burjuvazinin ideolojik, siyasal ve kültürel özelemlerini dile getiriyordu. Özellikle ilahi egemenlik anlayışına dayalı mutlak monarşilere karşı çıkan ve kapitalist değerlerin yaygınlaşmasında somut çıkarı bulunan bu orta sınıflar, egemenliğin kaynağının ve kullanılmasının milli egemenlik ilkesine dayandırılması ve toplumdaki değer yargılarının dini temellerden uzaklaştırılarak laikleştirilmesi sürecini de başlatmıştır. Laiklik ilkesine yönelik özellikle Fransa'da (1793) militan bir nitelik kazanmış, İspanya (1868-1976), Portekiz (1908-1917), Fransa etkisindeki Meksika (19. yy) ile Türkiye (1920 sonrası) gibi cumhuriyetçi rejimlerde oldukça köklü değişimlerle uygulamaya konmuştur. Laik kavramı felsefe, siyaset ve hukuk açısından zamanla yeni anlamlar kazanmıştır.

Felsefe açısından laiklik, aklın egemenliğinin kabul edilmesidir. Siyasal alanda laiklik, siyasal iktidarın, dini iktidardan ayrılmasını ifade eder. Bu sözcüğün hukuki anlamı ise, soyut olarak devlet ile dinin birbirine karışmaması anlamını taşır.

Birbirinden ayrı gibi görünen bu üç anlamın birbiriyle yakın ilişkisi vardır. Gerçekten, siyasal iktidarla dini iktidarın birbirinden ayrılması ve birbirine karışmaması, devlet işleriyle din işlerinin birbirinden ayrılması sonucunu doğurur. Diğer yandan, dini işlerde daha çok iman ve inanç egemen olduğuna göre, iki gücün birbirinden ayrılması, devlet işlerinde aklın egemen olmasını gerektirir. Böylece laiklik veya sadece laik sözcüğü hukuki ve siyasi alanda yeni bir içerik kazanarak, devlet işleriyle din işlerinin birbirinden ayrılmasını ve devletin siyasal, iktisadi ve hukuki düzeninde aklın egemen olmasını ifade eder olmuştur.

Bu yeni anlama göre, devletin bütün dinler karşısında tamamen yansız olması gerekir. Laik devlet, kişilerin bir dine inanmak veya inanmamak hususundaki durum ve tutumlarını, onların özel ve kişisel bir vicdan meselesi olarak görür ve bunun sonucu olarak kişilerin inanç ve ibadetlerine karışmaz.

Bu soyut düşünceler, Anayasamızın somut hükümlerinde ifadesini bulmuştur. Gerçekten Anayasamızda belirlendiği üzere, laik bir cumhuriyet olan Türkiye'de herkes din vicdan ve inanç özgürlüğüne sahiptir. Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya zorlanamaz, dini inanç ve

düşüncelerinden dolayı da kınanamaz.²

Anayasamızın, devletin dinler karşısındaki bu yansız durumuna karşılık, dinin devlet işlerine karıştırılmaması amacıyla, gerçek ve tüzel kişilere de bazı ödevler yüklemiştir. Laik bir devlette kimse, devletin sosyal, iktisadi ve hukuki temel düzenini, kısmen de olsa, din kurallarına uydurma, siyasi, şahsi çıkar, veya nüfuz sağlama amacıyla, her ne surette olursa olsun dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.

Görüldüğü gibi, laiklik, bazen yanlış olarak ifade edildiği üzere, dinsizlik veya din düşmanlığı demek değildir; tersine laik bir düzen, dini, kişilerin kendilerine özgü bir tercih olarak gördüğü için dini inanç karşısında, devletin yansız kalmasını ve öyle davranmasını gerektirir. Böylece laik düzende kişilerin din ve vicdan özgürlüğü her türlü baskıya ve özellikle siyasal baskıya karşı güvence altına alınmış olur.

Laik devletin karşıtı, teokratik, yani belli bir dine bağlı devlettir. Böyle bir devlette, belli bir din resmen tanınmış, hatta benimsenmiş olacağından iktidarda bulunan yöneticiler, devlet otoritesini kendi dinlerinin emrinde kullanmak isterler; bu da, dinin politik çıkarlara alet edilmesi sonucu doğurur. Böyle olunca da, din ve vicdan özgürlüğünden söz edilemez. Tarihte bunu destekleyen örnekler çoktur. Ortaçağ Haçlı Seferleri, Engizisyon Mahkemeleri, hatta son zamanlara kadar süren Katolik-Protestan çatışmaları; İslam dünyasındaki cihat uygulamaları ile Sünni-Şii çekişmeleri bu arada sayılabilir.

Türklerin İslamlığı kabullerinden önceki Türk devletlerinde daha çok laik ilkelerin egemen olduğu söylenebilir. Orhun yazıtlarında, Kağan'ın kendisinin tanrıya benzer olduğuna işaret edilmekte ise de, görev olarak yaptığı işler arasında dini konulardan bahsedilmemektedir. Sadece ölecek ulusu diriltip kaldırmak, çıplak ulusu giydirmek, yoksul ulusu zengin etmek gibi dünya işlerinden söz edilmektedir. Bir görüşe göre, laiklik Turanlı bir müessese olup, laik devlet sistemi Türklerden Hıristiyanlara geçmiştir. Türklerin İslamlığı kabulünden sonradır ki Türk devletleri teokratik devlet sistemine ve dini hukuk düzenine doğru kaymışlardır.

² Necip BİLGE Atatürk Devrimlerinin Temel Ögesi Laiklik, Atatürk Düşüncesinde Din ve laiklik , Atatürk Araştırma Merkezi yayınları Ankara 2000, s.76.

Osmanlı Devleti'nin de başlangıçta laik nitelikli örfi hukuka bağlı olduğu, sonradan teokratik devlet niteliğine dönüştüğü ve bu dedenle de, hukuk düzeninin sonradan dini temellere dayandırıldığı genellikle kabul edilir. Osmanlı Devletinin teokratikleşmeye yönelmesi, Şeyhülislamlık müessesesinin kurulmasıyla kesinleşmiş ve Yavuz Sultan Selim'in, Mısır seferinden sonra halifeliği devir alması ile doruk noktasına ulaşmıştır. Çünkü o zamana kadar sadece siyasi ve idari bir otoriteye sahip olan sultanlar, bu gelişme ile dini iktidarı da kendilerine toplamışlardır.

Osmanlı imparatorluğundaki teokratikleşme ve halifenin ülke dışındaki Müslümanları koruma görevini üstlenmesi, 1774 tarihli Küçük Kaynarca Antlaşması ile daha belirgin ve resmi bir nitelik kazanmıştır. Bu antlaşma, güçlü oldukları zamanlarda halifelik unvan ve yetkisinin kullanılmasına önem vermeyen padişahların, imparatorluk gerilemeye başlayınca, Osmanlı ordularını yenen, Rus Çarı'nın İslam ülkelerindeki Ortodoksların himayesini üzerine almasına karşılık, Osmanlı Padişahı'nın da Kırım Müslümanlarının halifesi ve koruyucusu olduğu, Kırım'daki kadıların Osmanlı sultanları tarafından atanacağı belirtilmiştir.³

Osmanlı sultanları, halifelik Osmanlı Devletine geçtikten sonra Allah'ın yeryüzündeki gölgesi ve Peygamberin halifesi diye anılmışlardır. Osmanlı Sultanları tarafından özellikle kamu hukuku alanında, din adamlarından alınan fetvalarla, belli hususların dini ilgilendirmediği, halife nasıl emrederse öyle hareket edilmesi gerektiği şeklinde laik nitelikte olan önemli hukuk kuralları yürürlüğe konulmuştur. Din dışında kalan birçok konular hakkında usul gereği fetva alınarak, hükümdar iradesiyle yasa düzeyinde çıkarılan ve "*Örf-ü Sultani*" denilen ferman, emir, hat veya kanunname gibi adlar taşıyan belgeler böyle olduğu gibi, Tanzimat döneminde hazırlanan batı kaynaklı kanunların da aynı nitelikte olduğu söylenebilir.

Dini hükümlerle daha ayrıntılı olarak düzenlenmiş bulunan özel hukuk alanında da yine padişahların emir ve fermanlarıyla düzenlenen ve türlü yönlerden yöresel örf ve adetleri çerçevesinde ele alınan ve çözüme kavuşturulan sorunlarda çoktur.

Osmanlı Devleti'nde dini temellere dayalı hukuk düzeninin egemen olmasına ve bilinçli bir biçimde laiklik kavramından söz edilmemesine

---

³ Necip BİLGE, a.g.e.s.80

rağmen, dini temele dayanmayan kanunnamelerin ve örf-ü sultani denilen hukuk kurallarının yanında batıdaki reform ve laikleşme akımları etkiler göstermeye başlamıştı.

Bilindiği üzere, Tanzimat Fermanı, dini kurallara ve kanunlara uyulmadığından dolayı devletin zayıflamış olduğundan söz etmekte, Osmanlı devletinin kuvvetlendirilmesi, ülkenin iyi idare edilmesi, kalkınması ve asayişin sağlanması için, yeni kanunlar çıkarılacağını vaat etmekteydi. Tanzimat döneminde laik hukuk sisteminin geniş çapta benimsenmesini savunanlar olmuş ise de, bu görüş tutucu çevrelerin direnişi ve ortamın henüz hazır olmaması nedeniyle, başarıya ulaşmamıştır. Bir yandan, yargılama ve ticaret hukuku gibi bazı alanlarda laik nitelikteki batı kaynaklarından alıntılar yapılırken, diğer yandan aile, miras hukuku gibi alanlarda dini ilkelere bağlı kalınmıştır.

Halifelikle sultanlığı birleştiren teokratik Osmanlı monarşisi, Tanzimat Döneminde değişik din ve mezhep mensuplarına yasa önünde eşitlik hakkı tanımamakla birlikte yıkılana kadar din kurumu ve ideolojisiyle iç içe geçmiş bir devlet olma niteliğini korumuştur. Bununla birlikte, II. Abdülhamid döneminde eğitimin, II. Meşrutiyet'te de ulusçuluk akımının ve pozitif bilim düşüncesinin gelişmesi laiklik yolundaki arayışların gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bir bölümüyle Balkan ülkesi olmanın ve Batı Avrupa'ya yakınlığın sağladığı temas olanakları da, özellikle büyük kentlerin sosyal ve kültürel yaşamında laik değerlerin yerleşmesine yardımcı olmuştur. Öte yandan, dini hukuk dışında örfî hukukun geniş bir uygulama alanı bulduğu Osmanlı topraklarında özellikle Tanzimat'tan sonra laik temelli yeni yasaların çıkarılmasına hız verilmişti. Bu süreç II. Meşrutiyet'te daha da gelişmiştir. Türkiye'de ulusal devlet ve Cumhuriyet dönemindeki laiklik atılımları bu tarihsel mirastan yararlanmışlardır.⁴

Tanzimat döneminde laikleşme açısından müsait olmadığını göstermek açısından, Tanzimat döneminin aydınlarından milli hakimiyet ilkesini benimseyen Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın bile dini hukuku savunmakta ve laikliğe karşı bir tutum içinde buldukları belirtilebilir.

O dönemde devlet örgütleri de iki yönlü karakter taşıyordu: Yeni açılan okullara, karşı medreseler varlıklarını sürdürüyor, nizamiye mahkemeleri yanında, şeriye mahkemeleri de adalet dağıtıyordu. Bu durum,

⁴ A.g.e.s.86

cumhuriyete kadar devam etmiştir. İkinci Meşrutiyetin ilanına Batıcılık ve Milliyetçilik akımlarına rağmen devletin ve hukukun laikleştirilmesi konusunda ciddi bir adım atılamamıştır.

Hukukun ve devlet örgütlerinin de böyle ikili bir karakter taşıması, toplumun sadece ayrı dinlere mensup kişileri arasında değil, aynı dinin çeşitli mezhep mensupları arasında da ayrı uygulamalara yol açtığından ülkede hukuk birliği sağlanamıyordu. Azınlıklar ve yabancılar ayrı mahkemelerde ayrı hukuk kurallarına göre yargılanıyordu.

İmparatorluğun en güçlü olduğu Kanuni Süleyman devrinde yabancılar din ayrılığından dolayı tanınan ayrıcalıklar, devletin zayıf düştüğü zamanlarda ülkede her bakımdan büyük sıkıntılar yaratmıştır. Toplumumuzu kısa süre içinde tutan bu kapitülasyon belasından, Milli Mücadele'den sonra Lozan'da yapılan çetin görüşmeler sonunda, kurtulma imkanı sağlanabilmiştir. Bu gelişmenin sonucu olarak Laikliğin bir bütün halinde gerçekleştirilmesi ancak cumhuriyet döneminde mümkün olmuştur.⁵

Atatürk, Osmanlı devletinin yıkılması üzerine kurduğu cumhuriyet rejiminde ve hatta bu rejimin kurulması için giriştiği hazırlık aşamalarında, dünyada barış amacına yöneldikten başka, Türk toplumu içinde dini veya etnik açıdan mevcut olan çeşitli guruplar arasında huzuru sağlayabilmek için, yurtda barış ilkesini de benimsemiş ve bu nedenle devletin iç siyasetinin temelini şu iki noktada toplamıştır:

Birincisi, ülkenin hukuk birliğini sağlamak üzere, yeni devleti laik hukuk temeline dayandırmakta,

İkincisi, birleştirici nitelikte olan dil, tarih ve kültür birliğine dayanan ulus anlayışını egemen kılmaktır.

Birbirinden ayrı gibi görünen bu iki ilke arasında sıkı bir bağ vardır. Gerçekten, laik düzene geçiş Türkiye'de millet kavramının ilk kez bilinçli bir biçimde gelişmesine ve benimsenmesine yol açmış ve aynı dilden olmayı ifade eden ümmet bilincinin yerine millet bilincinin gelişmesini sağlamıştır. Böylece, dini vatanseverlik devri yerine milli vatanseverlik dönemi başlamıştır.

Kurtuluş Savaşının başından itibaren bu iki ana ilkenin

---

⁵ A.g.e.S.88

gerçekleştirilmesi yolunda, siyasal ve sosyal koşullar elverdikçe önemli adımlar atılmıştır. 22 Haziran 1919 Amasya Tamimi'nde "*Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararının kurtaracağı*" belirtildiği gibi, Erzurum Kongresi beyannamesinde "*Kuvvay-ı Milliye'yi amil ve milli iradeyi hakim kılmak esastır*" denilmektedir. Millet'in iradesini hakim kılacak olan Türkiye Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanmıştır. Böylece eski dönemlerin dini, mistik hakimiyet görüşü yerine, tamamıyla laik ve milli egemenlik görüşüne doğru aşama aşama ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin Ankara'da açılışının ertesi günü 24 Nisan 1920 tarihinde, Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisinin üstünde hiçbir kuvvetin bulunmadığını belirtmiştir. Gerçi Mustafa Kemal, daha o zaman Osmanlı saltanatının ve hilafetin fiilen çökmüş olduğunu düşünmekte idiyse de, hilafetle birleşmiş bir saltanatın kaldırılmasını kamu oyununun henüz kabul edecek durumda olmadığını bildiği için, bu konuda açıkça görüş ifade etmek istemiştir. Dinin politikadan ayrılığı ilkesi, 23 Nisan 1920 günü Büyük Millet Meclisince, Atatürk ve yakınları aleyhindeki fetvaya karşı cevap olarak kabul edilen ve dinin siyasal amaçlarla kötüye kullanılmasına karşı hükümler içeren Hiyanet-i Vataniye Kanununda görülür.⁶

Saltanatın kaldırılması hususunda en önemli adım, 20 Ocak 1921 tarihli Anayasa ile atılmıştır. Bu Anayasa'nın 1. Maddesinde "*Hakimiyetin kayıtsız, şartsız millete ait olduğu, idare usulünün de halkın mukadderatını (geleceğini) bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına dayandığı*" ifade edildiği gibi, aynı Anayasa'nın 2. Maddesinde de yürütme ve yasama yetkisinin milletin yegane ve hakiki temsilcisi olan Büyük Millet Meclisinde toplandığı belirtilmiştir. Böylece sultanlığa dayalı bir rejimin temel dayanakları ortadan kaldırılmış oluyordu. Nitekim, 1 Kasım 1922 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nin kabul ettiği 308 sayılı kararla saltanat kaldırılmıştır.

Saltanat rejimi kaldırıldıktan sonra, fiilen cumhuriyet idaresi kurulmuş demektir. Bu fiili durumu hukukileştirmek üzere, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edildikten sonra, teokratik devletin temsilcisi sayılan hilafete son vermek zamanı gelmiştir. Büyük Millet Meclisi çetin münakaşalardan sonra, 3 Mart 1924 tarihinde hilafet kurumunu kaldırmış ve böylece laik devletin kurulması yolunda önemli adım atılmıştır. Aynı gün kabul edilen bir başka kanunla Şerîye ve Evkaf Vekaleti de kaldırılmıştır.

⁶ Bernard LEWIS, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Ankara 1998,s,408

Yine bu tarihte kabul edilen Tevhid-i Tedrisat (*Eğitim-Öğretim Birleştirme*) Kanunu ile ikili öğretim sistemi kaldırılarak laik eğitim sistemine geçilmiştir.⁷ Laik devlette eğitim kurumları ve eğitimin içeriği din ve mezhep kurallarına göre düzenlenemez. Hiç kimse kendisinin isteği dışında devletin resmi olarak benimsendiği bir din veya mezhebi öğrenip o yolla eğitime zorlanamaz. Laiklik bazı ülkelerde, din görevlileri, ibadethaneler ve dini eğitim için devlet bütçesinden hiçbir ödeme yapılmamalı şeklinde anlaşılmaktadır. Bu anlayış ve uygulamanın o ülkelerle ilgili tarihi nedenleri vardır. Türkiye’de ise tam aksine, “*Diyanet İşleri Başkanlığı*”nın genel idare içinde yer alması, din hizmetlerinin görülmesi açısından olduğu kadar, laik devletin korunması bakımından da zorunlu görülmüştür. (1961 Anayasası, m.154). Her türlü devlet denetiminden uzak şekilde “*cemaat teşkilatları*” kurulması, bu kuruluşların yapacağı işlerin kanunla düzenlenmesi ve din eğitiminin devletin gözetim alanının dışına çıkması sakıncalı sayılmıştır. Bu da gösteriyor ki, her ülkedeki laiklik anlayışı ve uygulaması, o ülkenin şartlarına, tarihi gelişimine ve o ülkede yaygın olan “*din*”in özelliklerine göre değişebilmektedir.⁸

Türkiye’de laikliğin en büyük aşaması Medeni Kanun ile Ceza Kanununun değişmesi ile olmuştur. Dinin veya dince, kutsal sayılan şeylerin alet edilmemesi veya istismar edilmeyeceği hususunu içeren madde 1926 Ceza Kanununda yer almıştır.

10 Nisan 1928 tarihinde, Anayasada gerekli değişiklikler yapılmış, 1924 Anayasası’nın İkinci Maddesinin başındaki “*Türk Devleti’nin dini, İslam’dır*” ibaresi kaldırılmıştır. IV. Maddede milletvekillerinin, V. Maddesindeki Cumhurbaşkanı’nın and içme biçimindeki dini ifade yerine laik ifadeler konulmuştur. IV. Maddedeki “*TBMM dini hükümleri yerine getirir*” cümlesi de kaldırılarak, Türkiye laik ve modern devletler arasına girmiştir. Burada üzerinde önemle durulan husus tüzel bir kişilik olan devletin dinden ayrı olmasıdır. “*İnsanlar bir dine inanabilir veya inanmayabilirler, insanlara şu dine veya bu dine mensuptur*” denilebilir. Din insanlar için vardır, devlet ise tüzel bir kişilik olarak dinlere karışmaz

⁷ Bu yasalarla ilgili olarak geniş bilgi için bakınız: Reşat GENÇ, Türkiye’yi Laikleştiren Yasalar 3 Mart 1924 Tarihli Meclis Müzakereleri ve Kararları Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları Ankara 1998

⁸ Turhan FEYZİOĞLU, Türk İnkılabının Temel Taşı: Laiklik, Atatürk Düşüncesinde Din ve Laiklik, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları Ankara 1999, S.140

vatandaşların inançlarına saygı duyar, anlar, hangi inanca sahip olursa olsun ayırmaz.

5 Şubat 1937'de Anayasa'nın I. Maddesinde "*Türk Devleti'nin laik olduğu*" yolunda bir cümle eklenerek, bu tarihsel gelişimin son evresi de tamamlanmıştır.⁹ Laiklik 1982 Anayasası'nın II. Maddesinde yer almakta olup, yine aynı Anayasanın IV. Maddesinde Laiklik ilkesinin kaldırılmasının teklif edilemeyeceği açıkça ifade edilmiştir.¹⁰

Türkiye'nin laiklik anlayışı hiçbir şekilde dine karşı olmayıp, İslam dini reddedilmiş değildir. Atatürk, laiklik ilkesi ile dini siyaset sahnesinde sömürülmekten kurtarmakla yüceltmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin laik devlet anlayışını, Marksizm'in her türlü dini inancı ve Allah'ı reddeden ateizmi ile karıştırmamak gerekir. Ne Atatürk, ne de devrim düşüncesini ortaya koymaya çalışmış olan aydınlar, hiçbir zaman din düşmanlığı etmemişlerdir. Atatürk'ün çabası toplum yaşamını laik bir temele oturtmaya yönelik olmuştur.

Böylece Türkiye'de teokratik devlet dönemi sona ermiştir. Türkiye, belli bir medeniyetin dar kılıpları içinde donup, kalmaktan kurtulmuştur. Bütün medeniyetlerle hür ve rahat ilişkiler kurarak, dinamik ve akılcı Batı medeniyetinin bütün imkanlarını kullanarak, çağdaş medeniyet düzeyinin üstüne yükselmek amacındadır. Laik devlete geçmekle, Türk milleti İslam dininin özünden kopmuş ve ayrılmış değildir.

İslam dünyasını birbirine düşman milletlere bölmekte yarar görenler, kendi egemenlikleri altında yaşayan Müslümanların Mustafa Kemal'den örnek alarak uyanmasını istemeyenler, Türk milletinin Mustafa Kemal önderliğinde kazandığı Milli Mücadele'den sonraki yıllarda, Türkiye'nin Müslümanlıktan ayrıldığı yalanını Hindistan'da Arap ülkelerinde ve başka Müslüman toplulukları arasında yaymaya çalışmaktadır. Bazı İslam ülkelerinde bu propagandaya kapılanlar olmuştur. Oysa, laik Türkiye Cumhuriyeti'nin yurttaşları bugün İslam dünyası içinde sade bir şekilde inançlarını rahatça yerine getirebilmektedir.

⁹ Ahmet MUMCU, Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişim, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1928, s.139.

¹⁰ 1982 Anayasası, II.ve IV.Maddeleri

Aslında, bir çok hükümleri resmen veya fiilen uygulanmaz hale gelen bazı eski hukuk kurallarının yükünden, nikahta davul çaldırmanın haram olduğunu ilan eden fetvalardan veya matbaanın, paratonerin, coğrafya dersinde harita kullanmanın dine uygun olup olmadığını tartışan, çağdı.şı, dinin özüne aykırı safsata ve hurafelerden, akıl ve ilimle bağdaşmayan yorumları kaldıran Türkiye’de, İslam dini, öz olarak, zayıflamamış, güçlenmiştir.

Atatürk Devrimi, dini bir vicdan ve ahlak prensibi olarak kabul edip, onu dünya işlerinden ayırıp, hayatın her an değişen gerçeklerini pozitif bilimlere bağlamakla, din müessesesine büyük saygı göstermiştir.

Davit HOTMAN; *“Laiklik, İslam dinindeki akılcı, insani unsurun Türk milletini olumlu yönde etkilemesine”* imkan sağladığından bahsetmektedir.¹¹ Aynı yazar, Türk Devleti’nin artık bir teokratik devlet olmadığı fakat Türklerin her zamanki kadar, belki de her zamankinden fazla dindar oldukları görüşünü savunmuştur. Devlet olarak Türkiye’nin teokratik devlet olmayışı ile millet olarak Türklerin dinlerine bağlılığına dikkati çeken yazar, bu alanda da, Atatürk’ün emsalsiz bir iş başardığını Türkiye gibi laikleşebilen bir İslam ülkesinin olmadığını ifade etmiştir.¹²

Atatürk’ün Türkiye’ye kazandırdığı laiklik ilkesi toplumun özgür düşüncesini sağlamış toplumsal gelişmeyi başlatmıştır. Atatürk’ü hiç hakemediği halde dine karşı bir kişi olarak göstermek isteyenler vardır. Atatürk her alanda olduğu gibi din konusuna yaklaşımı da gerçekçi ve bilimsel olmuştur. Hiçbir zaman dine karşı olmamış, dini sömürüyü ve tutuculuğu ortadan kaldırmaya çalışmıştır.

Atatürk, Balıkesir’de yaptığı bir konuşmada şu görüşü ifade etmiştir:

“Bizim dinimiz akla en uygun, en tabii bir dindir. Ancak ondan dolayı son din olmuştur” demiştir.¹³

Başka bir konuşmasında da Atatürk şöyle demiştir:

“Bizim dinimiz için herkesin elinde bir ölçü vardır... Hangi şey ki

¹¹ Davit HOTMAN, The Turks, Londra, 1972,s.27.

¹² A.g.e.s.19.

¹³ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt:II,s.90.

akla, mantığa, halkın menfaatine uygundur; biliniz ki o bizim dinimize de uygundur. Eğer bizim dinimiz aklın, mantığın uygun düştüğü bir din olmasaydı, mükemmel olmazdı, son din olmazdı”¹⁴

Yine *“Laikliğin bütün yurttaşların vicdan, ibadet hürriyetlerini mükemmel hale getirdiğini”* belirten Atatürk’e göre:

“Dinimiz, milletimize hakir, miskin ve zelil olmayı tavsiye etmez. Aksine, Allah da Peygamber de insanların ve milletlerin izzet ve şerefini korumalarını emrediyor...”¹⁵ “...Bazı kimseler çağdaş olmayı kafir olmak sanıyorlar. Asıl küfür onların bu zannıdır. Bu yanlış yorumu yapanların maksadı, İslamların kafirlere esir olmasını istemek değil de nedir?”¹⁶

Atatürk’ün bu görüşleri onun laik ilkesi ile İslam dinine karşı olmadığını, aksine İslam dinine büyük saygı duyduğunu, gerçek amacının dini istismarı önlemek olduğunu göstermektedir.

Atatürkçü düşüncenin gelişmesi sırasında Laiklik, din ile devlet işlerinin birbirinden ayrı tutulması anlamında demokrasi ile eşdeğer tutulmuştur. Laiklik demokrasinin şartlarından biridir. Dini temele dayalı politik sistemler, bütün dinlerin dahili ve harici özellikleri sebebiyle otoriterizme meyildir. Önemli olan toplumun laikleştirilmesi, aydınlanma döneminde olduğu gibi, kendi kaderini kendi tayin etmesi ve bireysellik gibi kavramlar üzerinde yükselen laik değerlerin din temelli değerler sisteminin yerini almasıdır.¹⁷

Türkiye’deki laiklik uygulaması kendi özünde birtakım zorlukları taşıyordu. Birincisi İslam dini, din ve devlet ya da din ve dünya işleri ayırımına yabancıydı. Yalnız inanç ve ibadeti değil, toplumsal ve dünyevi ilişkileri de ayrıntılı kurallara bağlayan bir dinin dünyevi alandan uzaklaştırılarak bireylerin vicdanlarına bırakılması kolay değildi. Ayrıca Batıda Sanayi devrimi, kentleşme ve sermayenin yükselişi gibi olgularla birlikte yürüyen laikliğin, az gelişmiş bir tarım toplumunda kökleşebilmesinin büyük zorlukları vardı. Bu olumsuz etkenlere karşılık

¹⁴ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt:II,s.127.

¹⁵ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt:II,İkinci Baskı,s.92.

¹⁶ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri,aynı Cilt:II,s128.

¹⁷ Heinz KIRAMER,Avrupa ve Amerika Karşısında Değişen Türkiye, İstanbul, 2001,s28.

kilise benzeri bir kurumun ve Batıdaki gibi bir ruhban tabakasının bulunmayışı, ayrıca radikal laikleştirme programını uygulayan genç rejimin ulusallığı konusunda kamuoyunda bir kuşkunun olmayışı ise kolaylık sağlıyordu. Türkiye’de laikliğin yerleşmesi kadar sürekliliği de bu olumlu-olumsuz etkenlerce belirlenmiştir.¹⁸

Laiklik, idari, hukuki, eğitim ve toplumsal boyutu ile Türkiye’de barışı huzuru, din ve inanç özgürlüğünü, hür düşüncüyü sağlayan ve Anayasamızın vazgeçilmez bir unsurudur.

Sonuç olarak, laiklik, Türkiye Cumhuriyeti’nin ana ilkelerinden birisi olmakla kalmamakta, aynı zamanda Atatürk devrimlerinin temel dayanağı ve genel niteliğini oluşturmaktadır. Bu özelliği ile laiklik, cumhuriyetin kurduğu bütün yeni müesseselere ve getirdiği yeni zihniyete hakim bir ilkedir. Laiklik ilkesine bağlı kalmanın Atatürk’e bağlılık anlamını taşıdıktan başka, anayasal bir ödevdir.¹⁹

---

¹⁸ Ana Britannica Cilt: 14,s.243.

¹⁹ Necip BİLGE,a.g.e.s.97.